

ØNSKEKNUDE OG LYKKEKRANS

I en liden kålgård på den jyske hede stod Len søndag eftermiddag i dejligt sommervejrtre unge piger og en ung mand ved siden af et blomsterbed. Der var en noget tung, vemodig stemning; man kunne se det på deres ellers så glade ansigter. Samtalen drejede sig om hende, de andre besøgte. Hun havde nylig haft et langt sygeleje, var ikke rask, og der var frygt for, hun ikke kom sig. Under samtalen siger den ene af veninderne: *Lad os binde en ønskeknude*. Hun plukkede to lange blade af en dusk båndgræs [”stribegræs”, *Baldingera arundinacea* var. *picta*], lægger dem i hånden, så enderne er fri. Enderne ved hver side af hånden bindes sammen, imens tænkte de alle på ønsket om, at den syge måtte blive rask. Knuderne var bundne og lovede opfyldelse, idet bladene var sammenbundne til en ring – modsat, dersom de var blevet i to ringe. Et par år efter holdt den syge pige og den unge mand bryllup, og om 3–4 måneder kan vi holde guldbryllup.

Dette smukke og meget personlige erindringsbillede blev 1923 optegnet til *Dansk Folkemindesamling* af Ingeborg Nielsen og Karl Hansen, henholdsvis 72 og 77 år, fra Egvad sogn i Vestjylland. Skikken synes at have været kendt over hele landet; dens ”klassiske” udførelse i Jylland beskrives af H. F. Feilberg således:¹

En pige (A.) lader en anden pige oprykke fem lange græsstrå, hun holder om midten af dem og A. binder så forneden fire af stråenes ender sammen, to og to, ligeså foroven; de to fri ender, en foroven og en forneden, bindes sidst sammen. Heldigst er det, hvis alle stråene hænger sammen og danner en ring; to ringe er også et godt tegn; tre enkelte ringe, som hænger sammen, giver ikke synderlig håb, mere dog end om alle ringe er adskilte, så er det håbløst.

Stråene blev holdt i en lukket hånd, alle fri ender ragede frem foroven; resulterede sammenknytningen i en sammenhængende krans, gik et forinden tænkt ønske i opfyldelse.² Det var oftest unge piger, som på denne måde ville udforske et fremtidigt kærlighedsforhold. C. A. Thyregod skrev 1871 fra Viborgegnen til botanikeren E. Rostrup: *af græsser i almindelighed bindes ønskeknuder, hvis betydning vel må anses for bekendt*.³ Man brugte også sivstængler, hørstrå etc., antallet var både lige og ulige (4–7).⁴ På Fyn tog malkepigerne i ledige stunder fem lange strå, bøjede dem sammen på midten og holdt dem i hånden, hvorefter en anden skulle knytte dem sammen to og to – fremkom en lang kæde, fik man et ønske opfyldt.⁵ I Nordsjælland knyttede den orakelspørgende seks seje strå sammen to og to, o.s.v.; blev dannet en ring, ventede lykken i den første kærlighed,

UR *DANSKE STUDIER* 1976, s 76–86.

men fik man to eller tre ringe, så glippede det.⁶ Fra Falster oplyses, at der blev benyttet hjertergræs og vistnok stængler af løvetand; det var heldigt, hvis de "gik op".⁷ En variant fra Vestsjælland: *man tager 6 græsstrå i hånden og binder et syvende om midten, så bindes to og to sammen i begge ender, det midterste fjernes, så viser det sig, om det er lykke, en stor krans.*⁸

Spådomsskikken eller orakellegen er vistnok nu ved at gå i glemsel;⁹ den blev kaldt: *binde ønskeknude, kærlighedsknude, ønskekrans, ønskering, lykkekrans, lykkens krans, glædens krans, lykkering, knytte hjertestrå, lykkestrå* og er et hyppigt sujet i ældre dansk digtning. Den nævnes først af B. S. Ingemann, som i den romantiske tragedie *Ridderløftet* (1819) lader Gisela sige til sin elskede:¹⁰

Men aldrig meer vi der skal sidde sammen
og knytte Hjertestraa i Krands som før
og spørge Himlen, om vort stille Haab
engang opfyldes skal – det er forsvundet

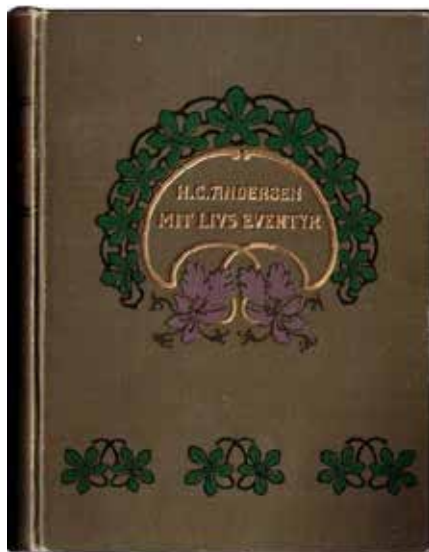
hvortil han svarer:

Kom, hviil dig, stille Skjønne!
Blandt disse Bellis smaa!
Kom sæt dig i det Grønne!
Og lad os knytte Straa!

Kan til en Ring vi binde
de Straa i fremmed Haand,
vi Glædens Krands skal finde
i Haabets grønne Baand.

Og hvad vi drømme stille
og tænke lønligst paa
af Drømmens klare Kilde
skal virkeligt opstaae.

Om to piger ved en herregård hedder det i St. St. Blichers novelle *Baglens*,¹¹ at de *vare i Arbejds med at binde "Ønskeknuder" af Hviinstraæ. "Jeg faaer ham", sagde den Ene. "Nej, jeg faaer ham", sagde den Anden. "Ja, lad os nu see*



ad!" sagde de begge. Og see! Juliane havde knyttet de fejle Ender – Wilhelmines vare heldigt forenede.

H. C. Andersen fortæller i *Mit Livs Eventyr* (1855) om opholdet i Falun/Dalarne 27. juni 1849:¹²

I Haven hos Landshøvdingen i Fahlun sad en Kreds af unge Piger, de toge spøgende fire Græsstraa i Haanden og bandt paa disse Enderne to og to sammen; hvor det da lykkes, at alle fire Straa danne et sammenhængende Heelt, der, efter Folketroen, bliver det oplyst, hvad Den tænkte paa, som bandt dem. Det vilde ikke lykkes for Nogen af dem, og nu vilde de, at jeg skulde forsøge det. "Men jeg lover ikke derpaa!" forsikrede jeg, men tog dog fire Straa og lovede, at jeg i Tilfælde af at have Held med mig, skulde sige mit Ønske derved. Jeg bandt, aabnede Haanden, og mine Straa hang sammen; uvilkaarligt steg Blodet mig op i Kinderne, jeg blev overtroisk, og tvertimod min fornuftige Tanke troede jeg paa det, fordi jeg gerne vilde det; og hvad var Ønsket! spurgte man, jeg sagde det: "at Danmark maa vinde en stor Seir og snart fa ae en hæderlig Fred!"

– ”Gud give det!” udbød de Alle; og Straaenes Propheti den Dag var – tilfældig – en Sandhed – snart lød den til Sverrig: ”Slaget ved Fredericia!” [6. juli 1849].

Hans rejsebog *I Sverige* (Stockh. 1851) omtaler episoden i kapitlet ”Hvad Straaene sagde” (her oversat): fire unge piger plukker hver et græsstrå og knytter dem sammen to og to. ”Nu skal vi se, om de hænger sammen i en firkant”, thi så går et samtidigt gjort ønske i opfyldelse eller der spås om noget. En af pigerne tænker på, om hendes barndomsven kommer tilbage fra krigen – og stråene giver ingen firkant. En fremmed mand [H. C. A.] anmodes om at knytte stråene, og da han åbner hånden, er dannet en firkant; han tænkte imens på, om Danmark skulle vinde en ærefuld fred. ”Jeg vil gemme de fire strå, bundne profetisk for sejr og fred”; i almanakken blev sat et rødt mærke ved den 6. juli, og samtidig kom et rødt mærke i Danmarks historie *af danske soldaters blod i slaget ved Fredericia*.¹³ – Stråene findes nu på H. C. Andersen museum i Odense [illustration på næsta uppslag]; de er klæbet på papir og forsynet med et rødt og et hvidt bånd, på arkets bagside skrev han: *De Græsstraae jeg ved Fahlun bandt prophetisk om Seiren: see I Sverrig*.

Og endnu et eksempel – fra *Ivar Lykkes Historie* af Fr. Paludan-Müller:¹⁴

Kan du binde en Krands af 5 Straa? spurgte hun, idet hun søgte omkring i Græsset. Her plukker jeg 5 Straa. Du må holde fast paa Midten, og saa maa Du ønske Noget; men det maa være noget Vigtigt, for det er en reent Held, om Krandsen lykkes. Saa vil jeg da Ønske – svarede Ivar – at jeg, ligesom den gamle Ivar Lykke, maa kunde gjøre en stor Bedrift. Efter en Pause udbød Filippa: Det skeer! Seer du, Krandsen er bunden? Hun holdt den høit i Veiret ...

I svensk folkløre stamer det ældste litterære belæg fra 2. del af Olof Rudbecks *Atland* 1684, hvor skikken kaldes *spela grönt*: enderne på græsstrå bindes sammen to og to, dannes en hel krans, opfyldes et ønske.¹⁵ Johan J. Törners samling af overtro har i et notat 26. juni 1752 fra Småland: om sommeren bindes strå for at se, om to personer bliver gift med hverandre; en samlet ring er et godt varsel, men endnu bedre en lille ring (suggan) og en større; lagt under en sten kan de knyttede strå aldrig rådne.¹⁶

Nyere optegnelser: én ring betød, de to personer fik hinanden, bedre var en lille ring (*vaggan*) hængende i den større, medens to næsten lige store ringe viste, de ikke holdt af hverandre (Östergötland, 1856);¹⁷ hang ringene ikke sammen, ville spørgeren få et ”uægte” barn (Skåne).¹⁸ Under høstarbejdet kunne en karl nærme sig en pige (eller vice versa) med otte lange strå i hånden, fire med rodenden og fire med toppen vendende opad. Han holdt begge hænder omkring bundtet og sagde: knyt her, så skal vi se, hvordan du og jeg får det med hinanden i kommende dage. Bandt hun alle strå sammen til én ring, blev der intet par af de to, det skete dog sjældent. Dannede 6 strå en stor ring og 2 strå en lille hængende i den store, så det lovende ud; førstnævnte hed *hemmet* og den lille *vaggan*. Dannede 4 strå *hemmet*, var der ingen tvivl, de to små ringe blev da kaldt *vaggan* og *pysen* (vuggen, drengebarnet). Men blev 6 strå til en stor ring og de 2 andre en lille, som ikke hang ved den store, repræsenterede de henholdsvis det tomme hjem og et barn udenfor ægteskab. *Mången tös har vid en dylik misserabel knytning rodnat så hon blivit röd som en pionblomma* (Småland). Man tog nogle græsstrå mellem tommel- og pegefingre, medens en anden person tænkte på, om noget bestemt ville ske i fremtiden (oftest vedrørende et kærlighedsforhold); så knyttedes rod- og top enderne sammen to og to, *det ena gripes nedom fingrarna och det andra*



H. C. Andersens svenska "önskeknode" som finns bevarad på museet i Odense. Foto: Odense bys museer, H. C. Andersen-funktionen.

ovanom; en stor ring af alle strå: det går i opfyldelse (Halland, Väster- og Östergötland).¹⁹ Man slog knude midt på et bundt (6, 10 eller 12) *sälting* (kær-trehage, *Triglochin palustre*) og knyttede enderne sammen på må og få; blev resultatet en ring, var det godt, man fik ikke et barn udenfor ægteskab som når der kom en lille ring på den større (Västerbotten). – Sv. Finland: 6–12 strå eller "siv" (*Juncus*, *Carex*) ombindes med to andre strå, enderne knyttes sammen o.s.v.; én ring betyder lykke med et

eller andet, et tænkt ønske opfyldes, man får en ægtemand inden årets udgang; ingen ring eller flere ringe: ulykke, pigen får samme antal "uægte" børn; lille ring hæftet til en stor: et barn fødes "for tidligt" i ægteskabet. Variationer: man tager et strå for sig selv og et for kæresten, de ombindes med et tredje og enderne knyttes sammen: danner de en kæde, får man sin kæreste. Et lige antal strå knyttes sammen på midten og enderne to og to, er dannet en stor ring, når knuden på midten løses, går et ønske i opfyldelse.²⁰

Skikken blev eller bliver gerne praktiseret midsommeraften og kaldes: *knyt lyckon, knytal binda kärleksband, önskeband, -strå, plocka lyckastrå, gissanstrå* (gissa = gætte), *sannanstrå* (sannas = gå i opfyldelse jnf. sanndröm), man *sannar* – siger før knytningen: *sann, sann, sannanstrå, om ja får den vän ja tänker på*; stråene blev i Småland (Östbo h.) kaldt *önsketårarna*.

Norge: Høeg har i sit store etnobotaniske materiale (indsamlet 1925–73) meddelelser om legen fra 30 herreder over hele landet; den kaldes *knytte lykkering, lykkestrå, kjærleiksband, firstrå*, og der bruges gerne 4 eller 5, sjældnere 6, 8 eller flere strå. Er det et ulige antal, f.eks. 5, vendes to strå med rodenden mod aksene, to knyttes da rod med top, og de to løse ender hen over hånden. Man kan også holde stråene mellem knæene, knytte enderne sammen på den ene side, sno bundtet og knytte de øvrige. Dannes én ring, vil et ønske (eller tre ønsker) gå i opfyldelse, den betyder lykke (navnlig i kærlighed), at man vil få en stor gård, m.m. Flere løse ringe varsler børn uden for ægteskab.²¹ Håndskriftsamlingen på Institut for Folkeminnevitenskap har også adskillige optegnelser om legen, kaldt *knytte strå, elskugs-knude, binde lykkering*. *Hvis én tok 10–12 strå i hånden og knytte 2 og 2 sammen i begge ender, mens en annen holdt over dem, og det da viste seg de dannet én ring, skulde en få den en var glad i. For det meste blev det flere små ringer, det var uheldig* (Nord-Odal).

Dei tok lange skire straa og batt deim ihop i midten. So knytte dei ihop endane. Vart 5 straa ihopbundne, skulde ein faa gard; vart 4 straa knytte ihop, skulde ein faa plass. Vart de tvo straa, skulde ein faa vogga, det likte dei ikkje, kan du vita. Ein annan fortel det soleis: dei tok seks straa inni handi og knytte tvo og tvo endar saman. Det var godt mark naar alle var ihopknytte. Dersom 4 hekk ihop, og dei tvo andre var utifraa, so var det radt gale. Ein tredje fortel: dersom alle straa i vart ihopknytte, so det vart ei ruta, skulde ein faa den ein tenkte paa. Men vart tvo straa for seg sjølve, so vart det ikkje noko av (Balestrand).

Af instituttets personale husker frk. Sigrid Liestøl fra sin barndom i Telemark ca. 1930, at hun bandt *lykkeringer* af fem lige lange strå holdt fast mellem knæene

slik at omlag halve bunten vende opp. Så knytte me saman 2 og 2 strå. Den 5. stråbunten vart så bøyggt på midten, samstundes som me snudde stråbunten med dei andre endane opp. Så knytte me dei og saman 2 og 2. Det vart altså 6 endar denne gongen. Dersom det nå vart ein heil samanhengande ring av dette, kunne ein ynskje seg noko.

Tyskland, Schweiz: et Ønske opfyldes, hvis der er dannet en krans; to krans: ønsket går halvt i opfyldelse, og tre krans: slet ikke.²² Andreasnat, 30. november, bandt Egerlands piger en *liebeskranz* af et bundt med seks lige lange strå klemt fast mellem knæene; en sammenhængende ring varslede held i kærlighed, men det var et ild varsel, hvis der opstod to ringe eller flere kæder.²³ St. Hans aften bandt pigerne i Schlesien en krans af seks strå i bestemte sammenslyngninger og trak dem fra hinanden; der kunne da være dannet en kurv eller dobbeltring, og sidstnævnte spåede lykke;

samtidig sagdes: *Ist die liebe ganz, so gerät der kranz; ist die liebe entzwei, ist ein korb dabei*,²⁴ i Vestböhmen:²⁵

Ich binde einen schmielenkranz,
liebt er mich, so wird er ganz.
Werden aber ihrer zwei,
bleibt er mir nicht treu.
Ist er aber offen,
so darf ich noch hoffen.

Serbien: når høstarbejdet sluttede, tog den mejende karl så mange strå i hånden, som der var piger til stede, og lod dem knytte enderne sammen i den ene side af bundtet; de øvrige karle trak nu i hvert sit strå i bundtets anden ende, mens pigerne holdt i hver sin knude, og de, der viste sig at holde på samme strå, skulle kysse hinanden.²⁶

Andre varianter: *grasjes* (eller *knoopen*) *binden* var forhen i Holland en selskabsleg for giftefærdige piger og karle; hvert par knyttede to græsstrå sammen, og det par, hvis strå vanskeligt eller ikke kunne skilles ad, skulle først giftes. Eller man lagde et grønt græsstrå med knude i hånden, fik varmen den ikke til at gå op, varslede det en trofast kærlighed. *Strooken-trekken* om ens hinsidige tilværelse: tre ulige lange strå holdes i lukket hånd således at enderne stikker frem for oven mellem pege- og tommelfinger; forinden er man blevet enig om, hvilke strå længder der betyder himmel og helvede – og et strå trækkes ud.²⁷ Piger kaster krans af græs i træ; den, hvis krans straks bliver hængende, står brud samme år, men de skal gå lige så mange år ugift som antal kast, før kransen bliver hængende på en gren (Czекkoslovakiet).²⁸ En flok kinesiske drenge griber to og to fat i de udragende stråender; viser det sig, de holder i samme strå, skal de være legpartnere.²⁹ På en bar giver pige et sugerørs ender navn efter to drenge; en anden pige lægger begge pegefingre på rørets midte og trykker det fladt mod enderne – den ende (dreng), hun først når

med det glidende fingertryk, gør spørgeren lykkelig. Eller sugerøret brækkes i to stumper, som gentagne gange lægges over kors; de to piger griber nu hver to af de fire korte ender, gør hemmeligt et ønske og trækker hurtigt til – har de fået hvert sit stykke, opfyldes ønsket, og rørstumperne lægges i en sko (amerikanske skolebørn og unge mennesker).³⁰

Efter det foreliggende materiale var (er) skikken kendt i Danmark, Sverige, Norge, sv. Finland og Tyskland, varianter i Serbien, Tjekkoslaviet (Karlsbad), Holland, Kina (Kanton) og USA. Helt periferisk til ønskeknode og lykkekrans står den engelske ”sivring”: *Det var i England en gammel skik at forlove sig med rush-rings, det blev dog mest praktiseret af kyniske mænd i den hensigt at forføre deres kærester, som kunne være så forelskede at de troede, denne naragtige ceremoni var en rigtig forlovelse.*³¹ Allerede 1217 måtte biskop Richard i Salisbury udstede et edikt mod brugen af *annulum de de junco*.³²

Det er en meget gammel og international forestilling, at man kan ”binde” og ”løse” sundhed, sygdom, fødsel, søvn, vejrlig, lykken, følelser o.s.v. i såvel positiv som negativ hensigt. Knytningen er her det afgørende moment; i selve knuden lægges en bindende, hæmmende, blokerende kraft, og den magiske påvirkning vedvarer, til knuden løses.³³ Lange seje strå var velegnede, næsten altid ved hånden og blev derfor ofte benyttet. F.eks. kunne et strå med syv knuder lagt om issen stille hovedpine, kvinder lidende af leucorroee skulle lægge 24 græsknuder på navlen.³⁴ Endog solens gang forsinkes, idet man binder den med en græsknude givet dens navn (Ny Guinea).³⁵

Samme metode blev brugt i kærlighedsmagien. Vergils elskovssyge jomfruer prøver at drage Dafnis til sig med tre knuder på bånd af forskellig farve. Arabiske piger slår knuder på karlens pisk, evt. rival løser dem op. I

Swaziland (Sydafrika) kan på strå ved vejkannten været bundet knuder af kvinde, hvis mand gik hjemmefra; hun har ”bundet vejene” og hindret ham i at undslippe.³⁶

De knuder, som ses i kors og runeindskrifter over hele Europa, havde rimeligvis en religiøs (magisk) betydning. På Vindumhede er fundet sammenbundne hårfletninger fra bronzealderens slutning, måske nedlagt som offer til en frugtbarhedsgudinde. I Norge forstod nogle at binde en *elskovsknude* for en karl og pige, de ville da komme til at elske hverandre.³⁷ Når en norsk sømand interesserede sig for en pige, sendte han hende et silkebånd med halvt strammet *kjærlighedsknop*; ville hun vide af ham, strammede hun den til en uløselig knude og gav ham det tilbage.³⁸ I John Gay's pastoraldigt *The Spell* (ca. 1700) stjæler ung pige en sovende mands strømpebånd og binder det med en elskovsknude sammen med sit eget. *The true lover's knot* symboliserer parternes fælles følelser og bruges hyppigt i brudekjolens dekoration.³⁹

Det var utvivlsomt på denne baggrund, Feilberg betegnede ønskeknoten som *en magisk knude, der varsler, om et ønske opfyldes*. Det magiske element er imidlertid her – om overhovedet – meget svagt repræsenteret. Ønskevarslet er aktiv mantik og forsøget på at se ind i fremtiden ikke en besværgelse, som vil påvirke den ”sympati”, der iflg. magien findes mellem ting og kræfter. Mantikken går ud fra fatalismen. Skæbnen er ufravigeligt fikseret fra eller før fødslen; vi ønsker dette eller hint, men opfyldes kan kun, hvad allerede står i livets ”køreplan”, og varslet giver i et glimt kendskab til det næste ”sporskifte”.

Efter folketroen skal ønsket tænkes eller udtales under visse betingelser, d.v.s. der må først skabes den nødvendige ”magiske” forudsætning for ønskets opfyldelse. Selve situationen er afgørende og skal udnyttes: når man ser et stjernesku, hører gøgen kukke, finder et firkløver eller ”ønskeben”, en hestesko o.s.v.

Situationen indicerer, at man er ”heldig”, og dette held sørger for, at ønsket opfyldes. Opstår tilfældigt en tobaksrøgring, må man med en finger stukket gennem den gøre et ønske.⁴⁰ Finder pigen en ”lykkeknode” på sit strømpebånd, betyder det, hun snart får noget forærende; knude på fiskesnøren: god fangst.⁴¹ Heldet kan yderligere stimuleres med ritualer før eller idet ønsket fremsættes. Bag naturoraklerne ligger vel også den tanke, at en usynlig magt i planter og dyr kan mobiliseres til at afsløre fremtiden.

Den her omtalte skik har mere karakter af behændighedsleg og lodtrækning. Stråene holdes skjult, det må derfor stort set bero på *tilfældet*, om den orakelspørgende vælger de ”rigtige” ender og der ved sammenknytningen dannes en lykkekrans. Man provokerer altså bevidst en situation, som viser, om man er heldig eller uheldig, medens den magiske mantik mest arbejder med det omen eller held, der ligger i en spontant opstået situation.

NOTER

- 1 Feilberg, H. F., 1904–11, *Ordbog over jyske almuesmål* 3, København, s. 1179, sml. Kamp, 1877, *Danske Folkeminder*, Odense, s. 74.
- 2 Tang Kristensen, E., 1900–02, *Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv* tb. 3, Århus, s. 128 (med hvenestrå).
- 3 Rostrups etnobot. notater (Landbohøjskolens bibliotek).
- 4 *Skattegraveren* 8, 1885, Kolding, s. 181; Hansen, H. P., 1941, *Hyrdeliv på heden*, København, s. 121.
- 5 Dansk Folkemindesamling 1906/23:882; Institut for dansk Dialektforskning, besvarelse fra Ørbæk på spørgeliste nr. 6/1958.
- 6 Institut for dansk Dialektforskning, besvarelse fra Toksværd s.
- 7 Ibid., Horbelev og Ønslev s.
- 8 Ibid., Tjæreby s.
- 9 Nævnes f.eks. ikke i Bridenne, Karen, 1971, *Børnefolklore*, København.
- 10 Her cit. efter Ingemann, B. S., 1843, *Saml. Skrifter* I. afd. bd. 5 (Dramatiske Digte), København, s. 32f.; handlingen er henlagt til Rhinen.
- 11 Blicher, Steen Steensen, 1846, *Gamle og nye Noveller* 4, København, s. 117.
- 12 Andersen, H. C., 1876, *Saml. Skrifter* 2. udg. 1, København, s. 465; i H. C. Andersens dagbog mangler siderne for 21.–30. juni 1849.
- 13 Jnf. Heimer, Astri, 1925, *Den danske sagodiktaren i Sverige och bland Svenskar*, Lund, s. 132–34.
- 14 Paludan-Müller, Fr., 1866, *Ivar Lykkes Historie* 1, København, s. 77, fra Kerteminde; sml. Ussing, Thorv., 1854, *Originale Digte og Fortællinger* 1, København, s. 134f.
- 15 Forf. takker Nordiska Museet for stof fra dets ekerptsamling vedr. folkelig og folkedigtning.
- 16 Törner, Johan J., 1946, *Johan J. Törners samling af fidskeppelser*, ed. K. Rob. V. Wikman, Uppsala, s. 127.
- 17 Rääf, Leonh. Fr., 1856, *Samlingar och anteckningar til en beskrifning öfver Ydre Härad i Östergötland*, Linköping, s. 104.
- 18 Kamp, J., 1943, *Dansk folketro*, København, s. 117.
- 19 Kalén, Joh., 1927, *Halländska folkminnen*, Halmstad, s. 290; Olofsson, K., 1931, *Folklied och folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härad* 2, Göteborg, s. 293; også optegnet i Medelpad 1935, Jämtland 1930.
- 20 Eneström, F. J., 1910, *Finvedbornas seder och lif*, Halmstad, s. 90; *Hembygden* 6, 1915, s. 87; *Finlands sv. folkediktning* 7.3, 1952, Helsingfors, s. 376f. og 8, 1962, s. 115f.
- 21 Høeg, Ove Arbo, 1974, *Planter og tradisjon*, Oslo, s. 381.
- 22 *Zeitschrift für Deutsche Mythologie* 1, 1853, s. 446f. (Tübingen); Rochholz, E. L., 1857, *Alemann. Kinderlied und Kinderspiel*, Leipzig, s. 173; *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* 10, 1900, s. 228 (Vorpommern); Strackerjan, L.,

- 1867, *Aberglaube und Sagen aus d. Herzogthume Oldenburg* 1, Oldenburg, s. 90, 105; Perger, A. von, 1864, *Deutsche Pflanzensagen*, Stuttgart, s. 97 (m. *Cyperus*-stængler); *Schweiz. Archiv für Volkskunde* 7, 1903, s. 133 (Bern).
- 23 *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* 12, 1902, s. 463.
- 24 Drechsler, Paul, 1906, *Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien* 1, Leipzig, s. 144.
- 25 John, A., 1905, *Sitte, Brauch und Volksglaube im deutschen Westböhmen*, Prag, s. 229 (Schmielen = tyndstræede græsser, f.eks. *Agrostis* og *Aira*).
- 26 Bücher, Karl, 1919, *Arbeit und Rhythmus* 5, Leipzig, s. 363f.
- 27 Cock, A. de & Teirlinck, Is., 1904, *Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland* 4, Gent, s. 136f., jnf. Gubernatis, A. de, 1878, *La mythologie des plantes* 1, Paris, s. 203.
- 28 Marzell, Heinrich, 1922, *Die heimische Pflanzenwelt im Volksbrauch und Volksglauben*, Leipsig, s. 42f. (ved Karlsbad).
- 29 Culin, Stewart, 1895, *Korean games*, Philadelphia, s. 52 (Kanton).
- 30 *Die Lupe* nr. 24, 1960, s. 24.
- 31 Brand, J., 1877, *Observations on popular antiquities*, London, s. 359; *rush* = *Juncus* sp.; i Indien ring af *kusagræs* ved bryllup: Crooke, W., 1896, *Popular religion and folk-lore of Northern India* 2, London, s. 44.
- 32 Ellacombe, Henry N., 1896, *Plant-lore and garden-craft of Shakespeare*, London, s. 279; skikken nævnt af Edm. Spencer 1579 (*The Shepherd's Calender*) og af Francis Quarles ca. 1620, William Shakespeare i *Two Noble Kinsmen* og *All's Well*.
- 33 Om magiske knuder: Frazer, James G., 1925, *Den gyllene grenen* 1, Stockholm, s. 285–90; *Handwörterbuch d. deutsch. Abergl.* 5, ÅR, s. 16ff.; Kamp [note 1], s. 311f.; Feilberg, H. F., 1914, *Sjæleetro*, København, s. 184f.
- 34 Perger [note 21], s. 89; Stemplinger, Eduard, 1948, *Antiker Volksglaube*, Stuttgart, s. 171.
- 35 *Zeitschrift für Ethnologie* 65, 1933, s. 287.
- 36 Frazer [note 32], s. 289.
- 37 Storaker, Joh. Th., 1932, *Sygdom og forgjørelse i den norske folketro*, Oslo, s. 122f.
- 38 *Kuml*, 1956, s. 88f. (fra Vestfold).
- 39 Brelsford, Vernon, 1958, *Superstitious survivals*, London, s. 117f.
- 40 Piø, Iørn, 1973, *Den lille overtro*, København, s. 243f.; Liebrecht, D., 1879, *Zur Volkskunde*, Heilbronn, s. 338 (Norge).
- 41 *Handwörterbuch* [note 32], *derved forpligtes åbenbart en demonisk magt*. Løber slyngningerne på en fingerspids sammen, danner de en ”lykkering”: Kamp [note 1], s. 56 (Østjylland).